

Eero Kuparinen, An African Alternative. Nordic Migration to South Africa, 1815–1914. Turku 1991.

Eero Kuparisen väitöskirjatutkimus pohjoismaisesta siirtolaisuudesta Etelä-Afrikkaan on tavallaan looginen jatko niille tutkimuksille, joita on tehty niin suomalaisesta kuin muustakin pohjoismaisesta siirtolaisuudesta Euroopan ulkopuolelle. Kun Amerikka, Australia ja osin Aasiakin on tutkittu, on nyt Afrikan vuoro. Se, että tutkimus koskee vain siirtolaisuutta Etelä-Afrikkaan, on myös luonnollista; muualle Afrikkaanhan ei pohjoismaisia siirtolaisia juuri ole lähtenyt. Kuparisen tutkimus osoittaa, että pohjoismainen siirtolaisuus Etelä-Afrikkaan oli tutkittuna aikana 1815–1914 jokseenkin marginaalista. Afrikkaan muutti vähemmän kuin joka sadas pohjoismaista siirtolaiseksi lähtenyt. Kaiken kaikkiaan on voitu jäljittää runsaat 5500 pohjoismaista Etelä-Afrikkaan muuttanutta. Suomesta Kuparinen on löytänyt 1169 Etelä-Afrikkaan lähtenyt, mikä on vähemmän kuin muista pohjoismaista.

Pohjoismainen siirtolaisuus löysi Etelä-Afrikan sen jälkeen, kun pohjoisesta Kapmaasta oli 1860-luvun lopulla löydetty timantteja ja Transvaalista 1880-luvulla maailman rikkaimmat kultaesilintymät. Sitä ennen pohjoismaalaiset Afrikkaan muuttajat olivat enimmäkseen satunnaisia tapauksia, kuten laivoista jääneitä merimiehiä. Pohjoismaisen siirtolaisuuden huiput osuvat kultakuumeen jälkivaiheeseen 1890-luvun puolivälin tienoille sekä välittömästi vuosina 1899–1902 käytyä buurisotaa seuranneisiin vuosiin, jolloin monet sotaa pakoon lähteneet ilmeisesti palasivat takaisin.

Kuparinen on osoittanut, että suomalainen Etelä-Afrikka -siirtolaisuus erosi monessa mielessä muitten pohjoismaisten Afrikka-siirtolaisuudesta. Paitsi että Suomessa herättiin multa pohjoismaita myöhemmin huomaamaan Etelä-Afrikan tarjoamat mahdollisuudet ja että suomalaiset tilastoitlin kohdemaan tilastoissa venäläisiksi, suomalaiset Afrikkaan lähtijät olivat pääasiallisesti Pohjanmaan ruotsinkielisen rannikon maallaisväestöä. Muissa pohjoismaissa lähtijät olivat suuremmissa määrin kaupunkilaisia ja eritoten suurten kaupunkien asukkaita. Suomesta lähti eniten siirtolaisia Afrikkaan Munsalasta (290), Pedersörestä (147) ja Uudenkaarlepyyn maalaiskunnasta (117), kun taas eniten lähtijöitä Ruotsista oli Tukholmasta, Tanskasta Kööpenhaminasta ja Norjasta Oslost (Kristiania).

Suomalaisiirtolaisten valtaosa oli maanviljelijöitä, muissa pohjoismaissa teollisuuden ammattimiehiä. Suomalaislähtijöiden joukossa oli suh-

teellisesti vähemmän naisia kuin muista maista lähteneissä. Naimisissa olleitten määrä taas oli suomalaisten osalta suurempi kuin muiden. Suomalainen Afrikka-siirtolaisuus siis poikkesi monessa mielessä tuntuvasti muitten pohjoismaisten siirtolaisuudesta. Osaksi näistä syistä Kuparinen tekee sen varsin luonnollisen johtopäätöksen, että suomalaisten muutto Etelä-Afrikkaan ei pääsääntöisesti ehkä ollutkaan oikeaa siirtolaisuutta, vaan määräaikaista töihin menoa seudulle, jossa tiedettiin ansaittavan varsin hyvin. Suomalaisten runsas paluumuutto Afrikasta puhuu myös tämän tulkinnan puolesta. Nimenomaan kultakenttien hyvä ansiotaso oli pääasiallinen houkutin Etelä-Afrikkaan lähtemiseen. Kuparinen on voinut myös osoittaa, että merenkulun avulla saadut kontaktit ja tiedot Etelä-Afrikasta olivat omiaan vauhdittamaan sinne muuttamista.

Eri pohjoismaissa oli eroa siirtolaisuuden muodoissa sikäläkin, että muista maista lähdeittiin myös rakentamaan erityisiä siirtokuntia Etelä-Afrikkaan, missä useimmissa tapauksissa epäonnistuttiin. Yhteismuuton ansiosta norjalaisten päämuuttokohteena olikin Natalin maakunta, kun taas muista maista muutettiin pääsääntöisesti Kapkaupungin kautta Transvaaliin.

Se, miksi siirtolaisuus Etelä-Afrikkaan kultakin jäi paljon vähäisemmäksi kuin muutto Pohjois-Amerikkaan ja jopa Australiaan, ei selity yksinomaan Afrikan-matkan kalleudella tai elämisen kalleudella Afrikassa, mistä lähtijöitä varoitettiin. Ehkäpä poliittisesti levottomat olot sekä kohdemaan viranomaisten varoitukset liiasta siirtolaisuudesta vaikuttivat asiaan, kuten Kuparinen olettaa.

Kuparinen on viitannut lyhyesti myös siihen, että Etelä-Afrikassa maan musta väestö teki esimerkiksi kultakaivoksilla työt, joissa ei vaadittu ammattitaitoa. Siksi maassa oli mahdollisuuksia lähinnä eurooppalaisilla ammattimiehillä. Etelä-Afrikan demografiseen rakenteeseen olisikin ollut syytä kiinnittää tuntuvasti enemmän huomiota, sillä maan väestöllisillä tekijöillä on varmaankin ollut suurempi merkitys siirtolaisuuteen, ja nimenomaan sen vähyteen, kuin esimerkiksi Pohjois-Amerikassa tai Australiassa, joissa suhteellisen harvailukuinen alkuperäisväestö väistyi tulijöiden tieltä paljon helpommin kuin Afrikassa.

Tutkimuksensa alkupuolella Kuparinen luo verraten hyvän ja seikkaperäisen katsauksen Etelä-Afrikan vaiheisiin tutkittavana aikakautena. Ehkä olisi myös ollut paikallaan selvittää sitä, millä tavoin eurooppalainen siirtolaisuus Etelä-Afrikkaan aikanaan oli alkanut. Nyt esimerkiksi ranskalaisten hugenottien Afrikkaan muuttoa ei maini-

ta lainkaan, ja maan valkoisen väestön koostumus – mustasta puhumattakaan – jää epäselväksi.

Itse käsite Etelä-Afrikkakin jää hiukan epämäärittäiseksi, vaikka Kuparinen sanookin tarkoittavansa käsitteellä nykyisen Etelä-Afrikan tasavallan aluetta. Tutkimuksen kuvaamana aikana Etelä-Afrikassa tapahtui kuitenkin monia valtiollisia muutoksia; se ei ollut yhtenäinen valtiollinen alue ennen kuin lopullisesti vuonna 1910 Etelä-Afrikan Unionin muodostuttua.

Käsite Etelä-Afrikka saattoi vielä 1800-luvun puolella tarkoittaa vallan muuta. Kuparinen viittaa pohjoismaisen Etelä-Afrikka -tietouden lisääjänä mm. David Livingstonen kirjaan *Missionary Travels and Researches In South Africa*. Nimestään huolimatta kirja kuvaa Livingstonen tutkimusmatkoja nykyisen Sambian, Malawin jne. alueella, mikä kertoo Etelä-Afrikka -käsitteen olleen viime vuosasadalla nykyistä tuntuvasti laajempi.

Tutkimus perustuu laajaan ja hajanaiseen lähdeaineistoon. Kun kysymyksessä on pienen siirtolaissirpaleen tutkiminen, tutkija on joutunut tavan takaa sen tosiasian eteen, että lähteet eivät anna aukottomia vastauksia kysymyksiin. Niinpä Kuparinen on aivan ymmärrettävistä syistä tuostakin joutunut tekemään puutteellisista lähteistä johtuvia varauksia.

Käytettyjä lähteitä laivalistoista seurakunta-arkistoihin ja sanomalehdistä virallisiin tilastoihin on kuitenkin käytetty monipuolisesti ja tilastollisesti tutkimus on verraten kattava.

Mahdollisia puutteita etsittäessä ensimmäisenä tulee vastaan se, ettei kohdemaan arkistomateriaalia ole käytetty lainkaan, toisin kuin Amerikka- ja Australia-siirtolaisuutta koskevissa suomalaisstutkimuksissa. Ainoastaan eteläafrikkalaisia julkaistuja väestönlaskentatietoja on hyödynnetty. Ei ole epäilystä siitä, etteivätkö sikäläiset arkistolähteet antaisi valaistusta pohjoismaiseenkin

siirtolaisuuteen. Yhtenä ehkä vähäisenä ryhmänä voitaisiin mainita asiakirjat Etelä-Afrikan (tai entisten buuritasavalttojen) kansalaisuuden saaneista, jotka ovat Etelä-Afrikassa käytettävissä. Esimerkiksi ruotsalaisia lienee ollut buuritasavalttojen virkamiehinäkin.

Ehkäpä eteläafrikkalaisen lähdeaineiston puutteesta johtuu myös se, että pohjoismaista siirtolaisuutta ei ole kovin hyvin voitu paikantaa Afrikan kartalle. Tiedetään, että Transvaalin kultakentät olivat suurine ansiomahdollisuuksineen siirtolaisuuden tärkein kohde, mutta pohjoismaalaisia muutti myös Kapmaahan ja Nataliin; mikä oli minkin maakunnan suhteellinen vetovoima, jää jossain määrin avoimeksi.

Hämmästyttävää on, että Kuparisen tutkimuksen lähdeluettelosta puuttuu pohjoismaisten Etelä-Afrikkaan muuttaneitten muistelmia ja muita eritoten buurisotaan osallistuneita pohjoismaalaisia koskevia teoksia, jotka Kupariselle varmasti ovat tuttuja. Tällaisista voidaan mainita vaikkapa suomalaisten Matts Gustafssonin ja Nils Viklundin muistelmakirja *Boerer och engelsmän* ja ruotsalaisen H.E. Uddgrenin kirja buurisotaan osallistuneista pohjoismaalaisista *Hjältarna vid Magersfontein*. Vaikka näiden merkitys lähteinä on vähäinen, koska ne keskittyvät sotatapahtumiin, niitä jää silti kaipaamaan kirjasta, joka käsittelee nimenomaan pohjoismaista siirtolaisuutta Etelä-Afrikkaan.

Mutama perin vähäinen epätarkkuus ei luotettavaa tutkimusta horjuta. Kun Ambomaa käännetään Ambolandiksi, tehdään väkivaltaa englantinkieliselle nimelle Ovamboland. Delagoa Bay ja Lourenco Marques eivät ole erillisiä paikkakuntia, vaan käytännössä yksi ja sama asia. Munsalakaan ei sijaitse Etelä-Pohjanmaalla, vaan Keski-Pohjanmaalla.

Mikko Uola